

kockásszárnyú lepkék, legkisebb fiam négyéves bölcsességgel megállapítja: vége a karanténnak, a pillangók is kijöttek. A nap rézsutos fényében ezüstösen ragyognak a hosszúszerű füvek. A hold is látszik, már majdnem teljes a korongja. A tiszta időben élesen kirajzolódik a Nagyerdő taraja, másik irányból egészen közelre jönnek a Máramarosi hegyek, sőt, talán Vereckéig is ellátni. A látóhatárt csupán két épület takarja ki, az egyik a százéves karcsú Tűzoltótorony, a másik a negyvenéves, egy nemzetközi fórumon a világ legrondább épületének választott Közigazgatási Palota.

Miért nehéz a jelenben élni? Mert amikor a város piszkos, gondozatlan, agresszív, nincsenek terei, zugai, találkahelyei, nincs semmilyen pozitív életmódjavaslata, amikor a leselkedő veszélyek miatt éberem, ugrásra készen kell állni, amikor a város nem otthon, akkor a múlt dominál. Történetekben uralkodó érzések lesznek az érzéseink.

Jó a töltés tetejéről visszaneézni a városra. Aztán kiülni a füves oldalba, hanyatt dőlni, és a felhőket bámulni. Igéző az élet zsongó közelsége. Mintha langyos combokra hajtánánk a fejünket. Menta, vadmályva, székfű illatozik, a forró por mélyében a nedves agyag hűvöse. A szél távoli lombzuhogást hoz felénk, a töltésmenti virágzó hársfák és a folyóparti nyárfák érthetetlen mondatait. Öttagú lepkecsapat kergetőzik, egyre feljebb emelkednek, ismeretlen logikájú spirál mentén. Megnyílik fölöttünk a tér, és szimultán alattunk is. Ez a megnyílás adja az igazi otthonosságérzetet, ez egy város valódi zamata.

Balázs Imre József

Utazás a román Kolozsvár mélyére

Amikor megjelent a *Kolozsváros* című antológia,¹ harminc kortárs magyar szerző Kolozsvár-szövegeivel, akkor többen is azt kérdezték: hol van belőle a román Kolozsvár? Edzett antológiaszervezőként, akkor már túl az első sértődött maileken és több év utáni első személyes találkozásokon, amikor a kortárs prózaíró első kérdése: miért nem válogattál be a *Kolozsváros*-antológiába, ez, a román Kolozsvárral kapcsolatos felvetés kicsit másként tűnt relevánsnak. Miközben szerkesztőtársammal, Daray Erzsivel próbáltuk felhívni a figyelmet arra, ahogyan a román vonatkozások fel-felbukkannak Bodor Ádám, Szilágyi István, Király László, Tompa Andrea, Selyem Zsuzsa szövegeiben, a rövid válaszmom az volt a hiányt firtató kérdésre: az egy másik, sokkal terjedelmesebb könyv lett volna.

A román irodalom Kolozsvár-képéről egyrészt két évtizednyi tapasztalat alapján alakíthattam ki hozzávetőleges véleményt, román irodalmi rendezvények és összejövetelek (nem túl rendszeres, de évente azért több ilyen esemény) résztvevőjeként, másrészt a kolozsvári interkulturális kapcsolatok egyik legizgalmasabb csomópontjának, az 1968-ban alapított többnyelvű *Echin*ox folyóiratnak a kutatójaként. Némi

¹ *Kolozsváros. Irodalmi kalauz*, szerk. Balázs Imre József, Daray Erzsébet, Bartos-Elekes Zsombor, Jelenkor, Budapest, 2019. [A kötetről a 2020. júniusi lapszámunkban közöltünk recenziót. – A szerk.]

szkepszissel vettem korábban tudomásul, hogy az *Echinoxról* szóló irodalomtörténeti feldolgozások és memoárok jellegzetes módon vagy a lapban közölt román nyelvű szövegek, vagy a magyar nyelvű szövegek történetét írják. László Szabolcs úttörő jellegű kutatásai kellettek hozzá az alapítás negyvenedik évfordulója táján, hogy erre a tényre az alapítók is reflektáljanak valamelyest.

Jártak a kezemben azok az irodalmi antológiák is, amelyek több száz oldalon közöltek visszaemlékezéseket és alkalmi szövegeket kortárs román szerzők Kolozsvár-képéről. Ezek alapján az körvonalazódott, hogy terjedelemben a román nyelvű Kolozsvár-szövegek a huszadik században (vagy a kortárs világban) mennyiségileg meghaladnák a magyar szövegkorpuszt. A válogatás feladata ebből kiindulva nyilván olyasfajta tájékozottságot feltételezne, amely hosszabb rákészülést igényel. A *Kolozsváros*-kötet összeállításánál eleve terjedelmi gondokkal küszködtünk, ezért a szisztematikusabb ismerkedés a román szövegekkel későbbre maradt.

Mivel azonban a kérdés, ha nem is antológiaszerkesztőként, de továbbra is foglalkoztatott, a nyomában elindulva rendszeresebben is átnéztem az említett két román nyelvű antológia Kolozsvár-írásait, összességében több, mint hatszáz oldalnyi szöveget, százegynéhány huszadik századi és kortárs román író munkáját. Irina Petraş, a Romániai Írók Szövetsége kolozsvári fiókszervezetének elnöke 2008-ban, majd 2011-ben állította össze a Kolozsvárról szóló román nyelvű reprezentatív válogatásokat: *Clujul din cuvinte* [Kolozsvár szavakból],² illetve *Clujul din poveşti* [A mesék Kolozsvárja]³ címmel, a kolozsvári önkormányzat támogatásával. Azt, hogy melyek a román irodalmi Kolozsvár fő jellegzetességei és igazodási pontjai, e két antológia alapján foglalom össze az alábbiakban.

Van egy ismétlődő, anekdotikus mintázata a Kolozsvár-emlékeknek a vizsgált könyvekben: az elbeszélő jellemző módon egy távolabbi, kisebb településről érkezik. Általában a Bölcsészkar diákja lesz, és belekerül az ötvenes-hatvanas, néha hetvenes-nyolcvanas, kivételes esetekben kilencvenes évek [az arányok egyben az antológiaszerzők életkori arányait is jelzik] bohém nyüzsgésébe. Kolozsvár kiemelten a kultúra terepe ezekben az elbeszélésekben – az egyetemek, könyvtárak, szerkesztőségek, színházak, fiatalok között kötött barátságok helyszíne, amelyeket mintegy ellenpontoz és kiegészít a legendás találkozóhellyé vált kocsmák és talponállók említése: az Arizona, a Croco, ritkábban az Ursus vagy a Boema.

Az elbeszélések figyelemmel követik és regisztrálják a város hirtelen növekedését a hatvanas évektől kezdődően – a régebbi házak, utcák, gyümölcsösök helyét elfoglaló tömbházakat és lakóikat. Ezzel a változással kapcsolatban többnyire megértőek [sokan közülük maguk is e tömbháznegyedek lakói], talán csak egyikük, Raluca Filip képzel el egy vágott Godzillát, amint a zsúfolt negyedeket lerombolja. A város megnövekedése miatt jellemző, hogy a szerzők általában a múltba vetítik a Szamos-parti Heidelberg-képzetet, amit a magukénak éreznek, s amiből valamit különböző beavató személyiségeken keresztül megtapasztaltak. Leggyakrabban Lucian Blaga tűnik fel ebben a szerepben – a nemzetközi híró filozófus és költő, aki 1961-ben

2 *Clujul din cuvinte*. Coord. Irina Petraş. Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj Napoca, 2008.

3 *Clujul din poveşti*. Coord. Irina Petraş. Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj Napoca, 2011.

hal meg, megtúrten-marginalizáltan. Mások számára Ion Agârbiceanu [1882–1963] prózaíró vagy Emil Isac [1886–1954] jelentik azt a „nagy öregot”, aki az államszocializmus időszakában is hordoz még valamit a két világháború közti kulturális élet eleganciájából, európai tájékozódásából. A fiatalabb generációk számára maradnak az irodalmi szerkesztőségek, könyvkiadók, a nagy tudású és agilis egyetemi oktatók [Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Ion Pop, Ioana Em. Petrescu], 1968 utáni emlékekben jellemzően összefüggésben az *Echinox* diáklap körül szerveződő kulturális mozgással.

Többeknek jut eszébe a városról írva Italo Calvino és a *Láthatatlan városok* – ez a nosztalgikus megjelenítés valamiféle álomszerűségbe való átlebegtetését, a megírás hogyanját jelöli általában. Ezekbe a leírásokba könnyebben és természetesebben illeszthetőek be a hétköznapiak: a színek, szagok, ízek – a korzózó vagy táncoló széki lányok népviselete, a szocreál limonádék, alkoholos italok és cigaretták nem kifejezetten minőségi jellegére tett utalások, a kolozsvári mozik, strandok és kirándulohelyek visszaidézése. A gyalogtúrák visszatérő célpontja egyébként az Alverna – az egykori ferences templom és kolostor környéke, amelyen mára jócskán túlnyúlt a város beépített része.

A „magyar” Kolozsvárból kevés mutatkozik meg a több, mint hatszáz oldalon: azoknak a szereplőknek, akik megszólalnak magyarul a történetekben, általában nincs neve [újságárusok, fiákeresek, piaci árusok], a pozitívabb magyar karakterek leginkább vonzó fiatal nők [széki cseléd lányok vagy pincérnőként dolgozó színővendék], egyházi személyek, esetleg művészek – utóbbi esetben ritkán név szerint is szerepelnek, de ilyen státusban is előfordulnak kollektív szereplőként, név nélkül [mint komoly *Utunk*-szerkesztők] Eugen Cojocarú visszaemlékezésének színpontjaként. A negatív szerep általában történelmi esemény sorok kapcsán jellemző: a magyarok azok, akik Baba Novac zsoldosvezér veszét okozzák, miután a város konfliktusba keveredik Vitéz Mihály fejedelemmel. Magyar a csendőr is, aki a második bécsi döntés után durván utasítja ki a régi kolozsvári értelmiségi családot otthonából. [Ez, a Dél-Erdélybe való menekülés/kiutasítás a régi kolozsváriak, köztük egyetemi oktatók és egykori diákok gyakran felemlgetett sérelme.] Az antológiák legnagyobb részét tehát a párhuzamos kulturális Kolozsvárok képzetét erősítik: a román írók, kritikusok, némileg érthető módon, visszatekintve az időben, a korábbi, magyar–szász dominanciájú korszakokban is a saját kultúrájuk előzményeit keresik. Az antológiaszerkesztő úgy erősít rá a „magyar Kolozsvár” múltba utalására, hogy a magyar szerzők leginkább néhány sornyi szöveggel szereplő klasszikusok: Herepei János, Cs. Szabó László, Passuth László vagy Kemény János erdélyi fejedelem egyértelműen a „régii” Kolozsvár témakörhöz kapcsolódnak, többük szövegének forrása pedig a *Magyar Hírmondó* sorozat 1987-es *Kincses Kolozsvár* című antológiája.⁴

Ez tehát az általános kép, amelyik kibontakozik a városról – fontos különbség a *Kolozsváros* antológiához képest, hogy itt az anyag legnagyobb része önéletrajzi jellegű vagy esszéisztikus írás, így kevésbé szépirodalmi súlypontú.

Van azonban néhány olyan szöveghely, amelyeken áttör az igazi személyesség, és ahol az ismétlődő motívumok is autentikusként, mélységükben mutatkoznak meg. Ha egy magyar nyelvű válogatást készítenék a meglévő anyag alapján [és amely

4 *Kincses Kolozsvár*, vál., szerk., sajtó alá rend., az utószót írta Bálint István János, Magvető, Budapest, 1987.

komoly kiegyensúlyozásra szorulna annak érdekében, hogy a rendszerváltás utáni és a jelenbeli Kolozsvár is igazi helyet kapjon benne), akkor például egészen biztosan nem kerülném ki Nicolae Balotă [1925–2014] memoárjainak szerepeltetését. Balotă régi kolozsvári görög-katolikus család leszármazottja, az összehasonlító irodalom nemzetközi rangú tanára. Az, ahogyan Balotă és néhány iskolatársa leereszkednek a Barițiu-líceum magas falán egy kötélén, és az iskola dotációjához tartozó törékeny, Nora nevet viselő mentőcsónakon világgá indulnak a Szamoson, majd örvény borítja fel őket a Horea úti híd alatt, emlékezetes utazás. Az is fontos másfelől, hogy Balotă valóban bejáratos Lucian Blagáék házába, hiszen szakdolgozatát Blaga irányítja, a filozófus lányát kísérgeti – Blaga igazi bizalmasa lesz. Az, ami sok más író számára a legendás Blaga-séták látványában merül ki – annak jeleként, hogy valahol létezik egy „igazi” kultúra is a –, Balotă számára bensőséges mester-tanítvány kapcsolat. Itt valóban látszik Blaga emberi arca, nem csupán valami másnak a jeleként funkcionál.

A széki cselédlányok legtöbb visszaemlékezésben ugyancsak festői díszletként jelennek meg, leginkább látványt képeznek – ugyanakkor a magyar–román interakciók sajátos terepét is. Visszatérő szereplői ezeknek a leírásoknak a cselédlányok mellett a kolozsvári kaszárnyák román katonatisztjei – ebben a könnyed keretben zajlanak a nem egészen komolyan vett interetnikus szerelmi kalandok. Azok a szabadtéri táncos összejövetel is megjelennek a román szerzők írásaiban, amelyeket Kányádi Sándor a *Fekete-piros* című versében írt meg emlékezetesen: „Fekete-piros csütörtök / és vasárnap délután / – amikor kimenős a lány –, / fekete-piros fekete / táncot jár / a járda szöglete. / Akár a kéz, ha ökölbe kékül. / Zeneszó, énekszó nélkül. / Egy pár lány, két pár lány / fekete-piros fekete / táncot jár. / Kolozsvári telefonház, / száz az ablak, egyen sincs rács, / ki-bejár a világ rajta, / de azt senki sem láthatja. / Egy pár lány, két pár lány / fekete-piros fekete / táncot jár.” Jellemző, hogy ezt a sablont is a közelség bontja meg valamelyest. Radu Țuculescu (sz. 1949) ír erről, aki a régi ferences kolostorban működő zenelíceum diákjaként egyetlen kerítésnyire volt ezektől a csütörtöki kimenőnapoktól. A kerítést gyakran átugró diák a táncok folytatásáról is be tud számolni: ezek, mint írja, gyakran a Fellegvár oldalában folytatódtak, ahová a diák naplemente-nézni hívta egyik-másik széki lányt, szélvédett bokrok rejtekébe.

Ugyancsak a Malomárok környéke ihlet egy másik szerzőt, Tudor Ionescut arra, hogy Párizs-élményével vesse össze Kolozsvár-tapasztalatait: mint mondja, a Szamos és a Malomárok határolta „szigeten” is van néhány fontos építmény – köztük a Magyar Színház vagy a Sportcsarnok. A játékos eszmefuttatás inkább a víz felől nézett Kolozsvár perspektíváját, illetve a sétálóútvonalak dinamikájában látott várost jelenti, ebben ötletes és egyedi.

Kiemelkedik a két világháború közötti Kolozsvárt megidéző memoárok közül Ion Negoitescué [1921–1993], aki Balotával együtt volt a Szebeni Irodalmi Kör meghatározó, européer tagja. Negoitescu portréi az öt gyerek- és ifjúkorában körülvevő román és magyar szereplőkről, polgári világról egészen emlékezetesek – külön szimpatikus az a gesztusa ráadásul, hogy a város és az egyes utcák neveit több nyelven is megadja. Jól érzékelhető, hogy számára Kolozsvár megélt formában volt többkultúrájú közeg.

Végezetül azt a jellegzetességet érdemes még kiemelni a könyvek kapcsán, ahogyan a „titkos helyek” jelenléte, a velük való élményszerű találkozás leírása megemeli egy-egy szöveget. Egyértelműen ilyen Dora Pavel (sz. 1946) regényrészlete például,

amely a [Román] Nemzeti Színház egyik rozoga melléklépcsőjéről szól. Az út lerövidítése az ide-oda lengő lépcsőn egy majdnem lekésett előadás előtt a tériszony nyomát hagyja a szerzőn, feldolgozandó regénytémát is nyújtva számára. Adrian Popescu (sz. 1947) verse is egy kevesek számára otthonos helyről, „az orvosok udvaráról” szól, az Egyetemi Könyvtár raktárai felé vezető befalazott ajtóval, azzal a gyerekperspektívával, ahonnan nézve az orvosok működése egyszerre mindennapi és titokzatos.

Ezek a titkok, valódi intim terek teszik belakhatóvá a román írók városát – az, ahogyan a több szerző szövegeiben is felbukkanó bolondok, lump alakok (akiket általában az utcán vagy kocsmasztaloknál jelenítenek meg a történetek) egyszer csak váratlanul családjuk körében is megmutatkoznak, mikor Gabriela Leoveanu (sz. 1946) például bábszínházba és szánkózni viszi az egyik jellegzetes kolozsvári botrányhős kislányát, előtte viszont ebédmeghívásban is részesül, családi körben.

A rendszerváltás utáni időszak jellegzetes helyszínei közé a Bölcsészkar, a könyvtár és a kocsmák sorába [közöttük már ott a Music Pub, majd az Insomnia] bekerülnek a városnegyedi helyszínek, a lepusztult egyetemista „kintlakások”. Cosmin Perța (sz. 1982) vagy Ștefan Manasia (sz. 1977) lényegében ugyanazt az életformát viszik és gondolják tovább szövegeikben, amelyet a hetvenes-nyolcvanas évek költői – csak Manasiánál a lepusztultság egyik jelévé tud válni már a városnegyedi internetkávézók ócska billentyűzete, amely ráadásul mindig Y-t ír Z helyett, és fordítva. Velük és Adrian Dohotaru (sz. 1983) szövegével érkezünk meg igazából a város jelenébe, sőt Dohotarunál [aki a verespataki aranykitermelés elleni tiltakozások során, majd egyéb civil mozgalmakban szerzett nevet magának – jelenleg független parlamenti képviselő] a jövőbeli, 2030-as Kolozsvár körvonalai is felrémlelenek, amint román és magyar barátaival az Aux Anges kocsmasztalánál azon ötletelnek, hogy milyen lehetne a jövőbeli Kolozsvár. Dohotaru szövege 2008-ban jelent meg az antológiában, és a történetben az a szép, hogy az elképzelések egyes realisabb elemei időközben elindultak a megvalósulás felé. Dohotaru amúgy remek hosszútávfutó, időről időre látni lehet őt közösségi futásalkalmakkor a díjazottak pódiumán.

Mennyiben egyeztethető tehát össze a román és a magyar Kolozsvár képe?

Ahhoz, hogy összevethetőek legyenek, nyilván regényeket kellene regények mellé helyezni, memoárokat memoárok mellé, verseket versek mellé. A cikkem elősorsban memoártípusú szövegekből indulhatott ki a román írók esetében.

Az olvasástapasztalat azt juttatta eszembe, hogy amikor Párizsban laktam két hónapig, akkor másokkal beszélgetve gyorsan nyilvánvaló lett: párhuzamosan egyszerre több városban járok-kelek. Sétálhatok *A három testőr* Párizsában vagy Napoléonban, az impresszionistákéban, a szürrealistákéban és a '68-asokéban. És persze a jelen rétegzett városában is, az egyetemistákéban, a bélyeggyűjtőkében, a topmenedzserekében vagy a régiségpiaci eladókéban. Mindegyik egyszerre van ott. Önmagában ezért nincs semmi szokatlan abban, hogy ugyanezt az élményt saját, jól ismert városában is megélheti az ember. Inkább arra jók ezek a kirándulások a másik kultúrába, hogy felismerhetővé válhat: a potenciális közelség, a közös élmények voltaképpen sokkal elérhetőbbek, mint azt a kulturális gyakorlataink és komfortzónáink alapján gondolnánk.